

ANKETA SODOBNOSTI V: TEMELJNA VPRAŠANJA SLOVENSKE UNIVERZE OB NJENI PETDESETLETNICI

NAMESTO UVODA NEKAJ MISLI IZ ANKETE

DR. LJUBO BAVCON

Stihije ne prenesem več in prav tako tudi avtoritarnega urejanja družbenih problemov ne. Ne da bi zmanjševali število kandidatov za visokošolski študij, moramo doseči primerno selekcijo po sposobnosti. Ni dvoma, da je to mogoče doseči z neavtoritarnimi sredstvi ali bolje rečeno, s kompleksom takšnih sredstev.

DR. ROBERT BLINC

... sodobna izobrazba študenta — bodočega strokovnjaka — (je) danes znatno dražja, kakor je bila v preteklosti. Če ne želimo zaostajati in postati nerazvita dežela, moramo pač za izobrazbo in z njo povezano raziskovalno delo odriniti precej več, kakor smo bili doslej vajeni.

DR. FRANCE ČERNE

Rekel bi, univerza odseva vse bolj nerešene probleme sodobne družbe pa zato postaja sama problem družbe. To pa postaja prav zato, ker je sprejela »usodo«, da postaja samo ena od proizvajalk — delovnih organizacij, noče pa postati inštitut za znanstveno in ideološko-kulturno presnavljanje družbe. Težko je reči, ali se to boji biti, ali ni zmožna, da bi kaj takega bila.

DR. KAJETAN GANTAR

Danes, v času odprtih meja in neslutnih možnosti mednarodnega komuniciranja, se moč in obstojnost naroda ne izraža v fizični sili, gospodarski ekspanziji in številčnem kvantumu njegovih pripadnikov, ampak predvsem v njegovi kulturni ravni in intelektualni potenci.

DR. JOŽE GORIČAR

Na tem področju pa kaže, da je nekaterim dejavnikom več za sistemsko čistost modela »ustvarjanja dohodka«, kakor pa za poglobljeno funkcijo univerze v družbenem prostoru, namreč za razvijanje znanosti, reprodukcijo raziskovalcev ter univerzitetnih učiteljev in izobraževanje visoko razgledanih in kulturnih strokovnjakov.

DR. VLADIMIR KLEMENČIČ

Moderna družba terja ob reševanju konkretnih nalog ekonomske, socialne, tehnološke in naravoslovne narave vedno večje število ter nove profile kadrov, ki se ne morejo klasično vzgajati v okviru posameznih učno vzgojnih disciplin, temveč na novi osnovi interdisciplinirano zasnovanega pouka.

DR. FRANCE KRIŽANIČ

Komunalna miselnost, ki ne loči univerze od vodovoda, se najlepše zrcali v »sistemu dohodka«. Na vseh univerzah, ki so vredne svojega imena ne glede na družbeni sistem, v katerem so, je od nekdaj vladal enostranski komunizem. Komunizem po tej plati, da je vsakdo delal po svojih močeh. In teh moči ne bi smelo biti malo, če je sodil na univerzo. Plačan pa je bil po žepu in po naklonjenosti kralja, cesarja, kalifa, zasebnega mecena ali pa družbe. Nikdar pa po delu. Delo je na univerzi neprecenljiva in neplačljiva vrednota.

DR. BORIS MAJER

Menim, da je znanost temeljna produkcijska sila celotnega družbenega procesa (in ne zgolj kulturni okras ali privatni interes peščice znanstvenikov) in da je prav temeljno teoretično znanstveno delo, ki se zdi praktiku neskončno daleč od možnosti neposredne praktične aplikacije, pogoj in fundament celotne tehnične revolucije in reprodukcije družbe.

DR. ROMAN MODIC

Znanstveno delo ni niti revnejši niti plemenitejši sorodnik pedagoškega. Obe dejavnosti sta enakovredni in morata teči vzporedno zaradi medsebojnih koristi. Kljub temu ju še preveč ločujemo, tako v organizaciji kot pri financiranju... Ob poudarjanju izobraževalne dejavnosti se lahko prve spremene v strokovne šole, druge pa teže ob poudarjanju raziskovalne k odcepitvi od šole.

DR. MILAN OSREDKAR

Naša univerza s sedanjimi sredstvi (ne glede na predvidena izboljšanja) ne more zadovoljivo opravljati treh svojih važnih funkcij: ena je osnovna vzgoja velikega in nenehno naraščajočega števila študentov, ki je izredno otežkočena; druga je dopolnilno izobraževanje že zaposlenih, absolventov univerze, ki ga praktično ni; tretja je sistematično (podiplomsko) šolanje raziskovalnega kadra, ki skoraj ne obstaja ali pa v premajhnem obsegu.

DR. BORIS PATERNU

...solidno urejen in ne preskop sistem štipendiranja. Ta naj bi univerzi zagotavljal dotok sposobnih mladih ljudi iz širokih revnejših slojev, iz zalednih slojev slovenskega ljudstva, če še smem uporabiti ta, danes že nekoliko folklorno učinkujoč izraz.

DR. DUŠAN PIRJEVEC

Vprašanje ljubljanske univerze se začneja z vprašanjem o moderni znanosti. Veliko znamenj priča, da je naša univerza glede na moderno znanost nezadostna. To je značilno za vso slovensko družbo od znanosti prek kulture do politike. Več je strahu kot pripravljenosti. Kot vihar prihaja nad nas naša določenost v planetarno blodenje, nas pa je strah, in če nas bo samo strah, nas bo tudi razgnalo na vse strani.

DR. NIKO PRIJATELJ

Ni mi sicer dano verovati, da je Slovincem prisojeno v tem svetu kakšno si bodi posebno poslanstvo, ki bi bilo vsemu človeštvu v korist, nam pa v čast in slavo. Vendar pa tudi ne vidim nobene naravne ovire, ki bi nam onemogočala, da na kateremkoli področju človeške dejavnosti ne bi mogli prizadevno sodelovati in tudi prispevati svojega deleža, seveda v skladu s svojo voljo in močjo.

Citirane in še nekatere druge univerzitetne učitelje, ki pa se naši anketi niso utegnili ali mogli odzvati, smo povabili k sodelovanju z naslednjim pismom:

Ob 50-letnici slovenske univerze želi Sodobnost opozoriti na današnji položaj in problematiko te naše najvišje znanstvenovzgojne ustanove. Tej temi namerava revija posvetiti posebno anketo, v kateri naj bi najvidnejši predstavniki posameznih področij univerzitetnega študija odgovorili na vprašanje:

**KAJ SODITE O DANAŠNJI STRUKTURI, RAVNI
IN FUNKCIONALNOSTI SLOVENSKE UNIVERZE?**

Vprašanje smo nalašč zastavili čimbolj široko, da bi vsem sodelujočim omogočili obravnavo s tistih vidikov, ki se jim zdijo najustreznejši. Čeprav smo povezali anketo z obletnico univerze, ne želimo, da bi imela slavnostno jubilejno naravo, ampak predvsem kritično aktualno. Zdi se nam, da se bomo tako najustrezneje oddolžili spominu na ta zgodovinski dogodek.

Prejeli smo naslednje odgovore:

DR. LJUBO BAVCON, redni profesor za kazensko pravo

Nesporazumi o univerzi, ki so tako značilni za današnji čas po vsem svetu in tudi pri nas, izvirajo po moji sodbi iz naslednjega poglobitnega spornega vprašanja: kaj univerza dandanes sploh je in kaj naj dela? To vprašanje lahko strnemo v dilemo: ali je univerza pedagoška ali pedagoško znanstvena institucija; z drugimi besedami povedano: ali naj bo sodobna univerza visoka strokovna

šola, ki izobražuje za točno opredeljena delovna mesta ali pa institucija, ki daje trdno, široko in teoretično podprto izobrazbo in usposablja mlade ljudi za ustvarjalno, se pravi kritično in osveščeno navzočnost v sodobni družbi.

Omenjene dileme imajo svoj izvor v vsaj dveh značilnih dejstvih današnjega časa. Naj omenim na prvem mestu vedno večji naval študentov na univerzo oziroma na njene fakultete. Ta naval se poleg tega usmerja po posameznih fakultetah zelo spontano in na podlagi motivov, ki so lahko individualno zelo racionalni, s stališča družbenih interesov pa to praviloma niso. Vedno večje število kandidatov za univerzitetni študij je očitno posledica hitrega izboljševanja življenjskih razmer vse večjih množic ljudi in razumno je pričakovati, da se bo to gibanje pospešeno nadaljevalo. Univerza, ki je po svojih materialnih in personalnih zmogljivostih še vedno prilagojena za manjše število študentov, se spričo tega duši pod pritiskom njihovega velikega števila. Duši pa se tudi pod pritiskom v povprečju vedno nižje ravni znanja, razgledanosti in tudi inteligence, kar je neizbežno posledica pomanjkanja vsakršne zavestne selekcije, čeprav je stihijska socialna selekcija obenem na moč učinkovita.

Drugo dejstvo današnjega časa so vse večje potrebe po znanju. Te trditve najbrž ni treba ne dokazovati ne ponazarjati. Toda ta nesporna potreba ustvarja hkrati z navalom na univerzo vtis, kakor da je sedanja univerza oziroma kot pravijo, njena tradicionalna struktura, poglobitna ovira za to, da bi združili možnosti in želje velikega števila mladih ljudi z družbenimi potrebami po znanju in tako v kratkem času rešili oba odprta problema.

Morda se ne motim preveč, če sodim, da so omenjena protislovja med pomembnimi vzroki za sodobne študentske nemire. Odsotnost smotrne družbene intervencije pa po drugi strani povzroča, da mladi ljudje ta protislovja čutijo kot tako ostra, da se po rešitve pogosto zatekajo celo onkraj sovjetskega, h kitajskemu družbenemu modelu.

Toda povedati moram, da stvari nikakor niso tako preproste, kakor se zdijo na prvi pogled. Celotni razširitev prostorskih, personalnih in drugih zmogljivosti univerze, ki je v tem okviru zagotovo najnujnejši in

obenem najpreprostejši ukrep, je za nas za zdaj nepremostljiva ovira. Sicer pa so problem navala na univerze in iz tega izvirajoče posledice, znani po vseh razvitejših državah. Če se ne motim, lahko razvrstim modele za rešitev na tri skupine. Na prvem mestu je treba omeniti avtoritarni, lahko rečemo kar sovjetski model. Državni načrt določa, kolikšno bo število študentov sploh in na posameznih fakultetah; njihov izbor izmed nekajkrat večjega števila kandidatov je zelo oster; materialne razmere za študij so zagotovljene, zato pa neuspeh pomeni brezpogojen konec študija; vsakemu diplomantu je delovno mesto določeno vnaprej. Toda kakor se zdi ta urejenost in organiziranost mikavna, jo po pravici odklanjamo, saj med vsem drugim pomeni tudi skrajno odvratno poseganje v človeške pravice in svoboščine.

Druga skrajnost je v tem pogledu pač tako imenovan svoboden vpis na univerzo. Svoboda je seveda tudi tu le navidezna, saj delujejo in še kako ekonomski, socialni in vsi mogoči drugi dejavniki, katerih skupni učinek je selekcija po socialnem statusu, ne pa po sposobnosti, da o drugih za družbo negativnih učinkih niti ne govorimo.

Spričo tega je zdaj v nastajanju tretja rešitev, ki bi jo smeli morebiti označiti z besedami »neavtoritarno usmerjanje«. Ta rešitev, kolikor je sicer še neobgljena in neizdelana, postaja zahteva današnjega sveta, ki se ne more odreči ne vsak dan večjemu številu kandidatov za univerzitetno izobrazbo, ne potrebi po znanju.

Ti problemi so očitno odprti tudi v naših družbenih razmerah. Stihije ne prenesemo več in prav tako tudi avtoritarnega urejanja družbenih problemov ne. Ne da bi zmanjševali število kandidatov za visokošolski študij, moramo doseči primerno selekcijo po sposobnosti. Ni dvoma, da je to mogoče doseči z neavtoritarnimi sredstvi ali bolje rečeno, s kompleksom takšnih sredstev. Samo za primer in brez pravega vrstnega reda naštevam: pretehtana organizacija in razvejanost šolstva glede na preučene potrebe razvoja in ne glede na razne politične vizije, pritiske in prestižne zahteve; odkrivanje najboljših učencev in dijakov, njihovo štipendiranje in usmerjanje v najboljše šole, v internate itd.; sistematično poklicno svetovanje in usmerjanje; razširjanje univerzitetnih kapacitet v celoti, zlasti pa tistih, ki jih potrebujemo zaradi razvoja, ne pa zaradi ohranitve obstoječe družbene strukture, kar se nam neprestano vsiljuje pod geslom »zadovoljevati potrebe prakse«.

Skoraj nepotrebno je reči, da univerza in njene fakultete pri vsem omenjenem prav veliko pri najboljši volji ne morejo storiti. Problem je obče družbene narave in ga je zaradi tega mogoče reševati na obči družbeni ravni in organizirano ne pa na parcialnih ravneh in dezorganizirano.

Drugo vprašanje se tiče tega, kako ustreči vse večji potrebi po znanju in njegovi uveljavitvi na vseh področjih družbene dejavnosti. Zahteva sama po sebi najbrž ne vzbuja nobenega dvoma, toda obenem se zdi, da zasluži pojem znanja vendarle nekaj premisleka. Znanje samo po sebi je namreč samo sredstvo, ki ga je mogoče uporabiti človeku in človeštvu v dobro, prav tako pa tudi v zlo. Znanje brez teoretične razgledanosti, brez usmerjenosti k človeku, brez kulture, človeške osveščenosti in moralnosti, utegne biti tudi hudo nevarno. Brez pravkar ome-

njenih človeških kvalitiet je znanje lahko sijajna podlaga za vsakovrstne avtoritarne režime. Strokovno sicer dobro, a ozko podkovane, človeško in družbeno dezorientirane in nekritične ljudi lahko hitro spelje na svoj led vsak spreten, a brezvesten politik z denarjem ali s privlačnimi gesli oziroma ideološkimi manipulacijami.

Posledice ozko strokovnega izobraževanja so pogubne za družbo tudi zato, ker takšno izobraževanje reproducira znanje, miselnost in metode dela na isti ravni in ohranja rutino in tradicijo. Široka in temeljita teoretična izobrazba, ki pomeni tudi, da so se razvile miselne sposobnosti, bo praviloma omogočila zelo hitro obvladanje nujno potrebnih delovnih metod in rutine, ohranila pa zmožnost za kritično in ustvarjalno delo.

Univerza torej mora biti in postati v še večji meri znanstvena in pedagoška institucija. Samo z neprestanim iskanjem novega, novih resnic in različnih vidikov teh resnic je mogoče na univerzi vzgajati mlade ljudi z znanjem in s sposobnostjo za kritično vrednotenje obstoječega, za široko presojo o človeškem pomenu in smislu novih naravoslovnih ali družboslovnih odkritij, ljudi torej, ki bodo mogli ustvarjalno sodelovati pri razvoju in napredku naše družbe in vsega človeštva.

Ce je glede prvega tu omenjenega vprašanja univerza s svojimi sodelavci bolj ali manj brez vpliva, pa moram reči, da je glede nadaljnje njene vsebinske usmeritve veliko odvisno od nje same, od njenih sodelavcev. Bila bi neopustljiva in nepopravljiva napaka, če bi se brez energičnega odpora pustili zapeljati enodnevnim geslom in navideznim potrebam ali se lotili udobno tistega dela, ki je vsekakor dosti lažje.

Ko se za sklep tega razmišljanja opredeljujem glede na začetku zastavljenih dilem, moram reči: univerza mora biti znanstvena in pedagoška institucija z vsemi posledicami, ki iz tega izhajajo zlasti glede oblikovanja študentov. Tu vidim tisto izhodišče, ki bi utegnilo omogočiti, da bi univerza kar najbolje izpolnjevala svoje naloge in svojo družbeno vlogo.

DR. ROBERT BLINC, izredni profesor, predstojnik odseka za fiziko Fakultete za naravoslovje in tehnologijo univerze v Ljubljani

Slovenska univerza je v zadnjih dvajsetih letih nedvomno močno napredovala. Družba je v univerzo in v raziskovalne inštitute, ki so rasli ob njej, vložila za naše razmere in materialne možnosti znatna sredstva. S trdim delom univerzitetnih delavcev in v dokaj težkih razmerah smo kljub pomanjkanju tradicije tako dobili razmeroma moderno univerzo, ki si je vsaj na nekaterih področjih pridobila lep ugled doma in v tujini. Znano je, da ima vrsta profesorjev slovenske univerze uvodne referate na mednarodnih stro-

kovnih kongresih in da so zaželeni gostje in predavatelji tudi na dokaj dobrih univerzah v tujini. Diplomantom slovenske univerze se res ni treba sramovati svojih diplom in svoje »almae matris«. Kot primer naj navedem, da sem letošnjo pomlad v Vancouvru v Kanadi celo zvedel, da University of British Columbia priznava diplomu druge stopnje enega izmed odsekov fakultete za naravoslovje in tehnologijo naše univerze za enakovredno stopnji magistra. Študentje, ki pridejo s tega odseka slovenske univerze, lahko zato takoj začnejo pripravljati doktorsko delo, ne da bi pred tem dve leti poslušali podiplomska predavanja, kakor bi jih sicer morali.

Seveda pa to ne pomeni, da smo z današnjo strukturo naše univerze in s sedanjo situacijo lahko povsem zadovoljni. Obstajajo zelo resni problemi tako pri prvi izmed obeh osnovnih nalog univerze, pri širjenju znanja, — to je pri pedagoškem delu, — kakor tudi pri drugi, pri pridobivanju znanja in raziskovalnem delu. Resna problema sta tudi materialni položaj študentov in zlasti mlajših raziskovalcev in pedagoških delavcev in s tem pogojeno omejeno zaledje, iz katerega črpamo bodoče strokovnjake.

Moderna univerza naj bi bila skupnost študentov in učiteljev, ki v tesnem osebnem stiku raziskujejo, poučujejo in se učijo. To vključuje tudi stalne stike z diplomanti in strokovnjaki iz prakse, ki se periodično vračajo na univerzo, da si poglobe znanje in hkrati s svojimi izkušnjami vplivajo na način dela na univerzi, na vzgojo mlajšega rodu in na njihovo zaposlovanje po končanem študiju. Pri sedanjem tempu v razvoju znanosti po svetu, ko znanje zelo hitro zastara in je to, kar je bilo res še pred nekaj leti, danes marsikdaj že pomanjkljivo, pa nam, žal, za tak, res sodoben način dela, manjka materialnih možnosti. Medtem ko je Nobelov nagradenec Otto Hahn leta 1938 kot prvi razcepil atomsko jedro s pripravami, ki jih je lahko postavil na eno samo laboratorijsko mizo, so danes za raziskave v fiziki elementarnih delcev potrebne naprave, ki so po velikosti in obsežnosti enake celim tovarnam. Seveda je to le ekstremen primer, res pa je, da je sodobna izobrazba študenta — bodočega strokovnjaka — danes znatno dražja, kakor je bila v preteklosti. Če ne želimo zaostajati in postati nerazvita dežela, moramo pač za izobrazbo in z njo povezano raziskovalno delo odriniti precej več, kakor smo bili doslej vajeni.

Seveda ne bi imelo pomena iti na najdražja področja — kjer z razpoložljivimi sredstvi nikoli ne bomo mogli mnogo napraviti — in moramo dobro pretehtati, kam naj nalagamo sredstva, da se bodo najbolj obrestovala. Prizadevati pa bi si morali za tem, da bi na vsakem večjem področju znanosti imeli vsaj eno, če ne več smeri, kjer bi dosegali vrhunske rezultate in bili znanstveno res konkurenčni. Brez tega namreč ni res sodobne izobrazbe in brez nje ni sodobnega fleksibilnega gospodarstva, ki se je sposobno prilagajati hitrim spremembam tehnologije v svetu.

Druga važna stvar je, da bi si morali prizadevati za še večjo odprtostjo slovenske univerze tako v jugoslovanskem kakor tudi v mednarodnem merilu. Na večjih univerzah po svetu je navada, da do 10 % učiteljskega kadra sestavljajo »gostujoči« profesorji, strokovnjaki za določena pod-

ročja, ki za krajši čas obiščejo kako univerzo, tam predavajo, raziskujejo in se nato vrnejo v svojo matično ustanovo. Nekaj tega je tudi na naši univerzi, vendar so to le bolj ali manj osamljeni primeri in stvar ni sistemsko urejena. Prav tako je na mnogih modernih univerzah — med njimi tudi na nekaterih fakultetah naše univerze — navada, da dobijo profesorji vsako peto ali sedmo leto študijski dopust, ki ga uporabijo za osvežitev in obnovo znanja v ustanovi, ki je na njihovem področju trenutno vodilna. Takšen dopust ne velja za privilegij ali turizem, temveč za normalni in nujni sestavni del pedagoškega in raziskovalnega dela univerzitetnega učitelja. K problemu odprtosti univerze sodi tudi večja prožnost študijskih programov, ki naj dajo študentu možnost, da si po svojem preudarku poleg temeljite osnovne izobrazbe pridobi tudi tisto specialno znanje, za katero čuti največjo sposobnost ali za katero je trenutno največ povpraševanja.

Precejšen problem je ponekod tudi pomanjkanje osebnih stikov med študenti in profesorji, ki izvira iz preobremenjenosti pedagoškega kadra in nedvomno prispeva k velikemu osipu študentov, zlasti v nižjih letnikih. Od tod izvira tudi občutek dela študentov, da so objekt in ne subjekt izobraževalnega procesa. Ta občutek je nedvomno prispeval k nemiru študentov v zadnjih letih po svetu in pri nas. Študentje se pritožujejo, da se zanje kreativno delo začne — če se začne — šele z diplomskim delom, ne pa že prej. Seveda so za to tudi drugi vzroki, ki jih z izboljšanjem materialne situacije ni mogoče rešiti. Popolna svoboda izobraževanja, ki jo nekateri študentje zahtevajo, je vsaj v prirodnih vedah povsem iluzorna. Tako študent pri najboljši volji ne more slediti predavanjem iz teoretske fizike, če si prej ne pridobi potrebnega znanja. Podobno je tudi drugod. Veliko naporov je treba, preden lahko študent začne kreativno delati. Res pa je, da bi z izboljšanjem materialne situacije in z manjšo obremenjenostjo dela pedagoških delavcev lahko študente precej prej vključili v aktivno raziskovalno delo in dosegli, da se uče ob raziskovalnem procesu samem.

Šibko točko v delu naše univerze je vsaj doslej predstavljal podiplomski študij, ki ni bil financiran kot redna dejavnost univerze. Če bi bili zlobni, bi lahko navedli mnenje, ki pravi, da je to študij, kjer poučujejo »honorarni« profesorji, ki ga obiskujejo le »honorarni« študentje — ki redno delajo drugje — in ki seveda zato dosegajo tudi le »honorarne« rezultate. V resnici stvar seveda ni tako huda, res pa je, da je treba temu študiju posvetiti več pozornosti in ga vključiti v redno delo univerze. Študentom pa je treba s štipendijami dati možnost, da se v dveh letih podiplomskega študija res posvete študiju in raziskovalnemu delu.

DR. FRANCE ČERNE, redni profesor na ekonomski fakulteti

I

V svetovnem merilu univerze prestajajo biti le izključno kulturni svetilnik narodov in hramba znanja, ter postajajo vse bolj težka voda za razbijanje jedra šele oblikujoče se atomske dobe. Kriza univerze je v tem, da je razbila jedro neznanja, ne pa še osmislila in svetlila človekovo znanje in bivanje jedro neznanja, ne pa še osmislila in osvetlila človekovo znanje in bivanje v tem razbitem, atomiziranem, le navidezno kolektiviziranem svetu vse bolj brezdušne civilizacije. Revolucionarne zahteve Dutschkeja, Bendita in drugih po kritični, svobodni itd. univerzi je samo skrajna reakcija mladih proti institucionaliziranju univerze kot producenta pomembnega artikla — izobrazbe za vladajočo družbo.

S tega vidika lahko govorimo ne le o krizi »neke« dobe, ampak tudi o krizi stare univerze in o potrebi po novi univerzi z radikalnimi spremembami. Testament stare univerze mora biti v njenih občečloveških, zgodovinskih prispevkih, ki jih je dala človeštvu, ne pa v konzerviranju oblik, ki so se preživele.

II

Osebnost sem prepričan, da je potrebno »demontirati« idejo (kolikor se že ni sama po sebi), da je univerza tempelj znanja, univerzitetni profesor pa njen svečenik.

Univerza si ne more nič več privoščiti svoje vzvišene osamljenosti iznad potreb te potrošniško zahtevne družbe. Njena dolžnost je, da pomaga obojemu: čimbolje zadovoljevati naraščajoče potrošniške apetite in prehranjati človeka še z drugimi negmotnimi vitamini.

S tega vidika postaja nova univerza dejansko — kar že lahko opazimo — ena največjih (če ne glavna) proizvajalka zgodovine. Lahko celo trdimo, da postaja jedro nove industrije znanja ter ideološki center oblikovanja političnoideoloških vrednot brez uradnega »CK«.

III

Ob 50-letnici naše univerze lahko gledamo s ponosom na njeno narodnostno in kulturno vlogo. Toda v dobi jedrske energije in kibernetike le-ta ni več edina ali celo prva.

Osebnost sem mnenja, da naša univerza — takšna kot je (ne toliko po svoji krivdi) — postaja vse bolj nefunkcionalna, osamljena, ena od delovnih organizacij, ki naj producira (boljše ali slabše) eno od dobrin — znanje; ki se ji pač deli kot drugim z »limiti«; ki pa po drugi strani ni zmožna — zopet takšna, kot je, in s takšnimi nalogami, kot se ji dajejo — niti sproti spremljati zanjo prehitrega razvoja znanosti v svetu.

Rekel bi, univerza odseva vse bolj nerešene probleme sodobne družbe pa zato postaja sama problem družbe. To pa postaja prav zato, ker je sprejela »usodo«, da postaja samo ena od proizvajalk — delovnih organizacij, noče pa postati institut za znanstveno in ideološko-kulturno prenavljanje družbe. Težko je reči, ali se to boji biti ali ni v stanju, da bi kaj takega bila.

Z drugo besedo, obstoje protislovja, ki jih niti univerza v družbi niti družba na univerzi ni še mogla rešiti, kot npr.:

— nasprotje med sodobno razumno eksistenco in vse manj razumno humanistično neeksistenco

— nasprotje med vse višjim vrednotenjem gmotnih dobrin ter proizvodnjo negmotnih dobrin, ki jih ta družba vse bolj podhranjeno financira

— nasprotje med svobodnim študijem na univerzi, pritiskom vseh in vsakogar na »neko« — vsaj formalno — izobrazbo ter majhno potrebo po »resničnem« znanju

— nasprotje med hitreje dozorevajočim in osveščenim mladim rodod ter njegovo nepomembno vlogo na univerzi in v družbi itd., itd.

IV

Vsakomur bo očitno, da rešitve problema ni treba iskati samo na univerzi, ampak predvsem v razvoju univerzalneje urejene družbe.

Osebnostno sem mnenja, da naj bi univerza postajala vse bolj nova učilnica znanstvenega socializma, ki naj bi združevala znanost v biotehničnem racionalizmu in v estetskem humanizmu kot križnici za graditev socialistične osebnosti.

Zato sem mnenja, da mora postati nova univerza harmonični sklop vrste raziskovalnih in pedagoških zavodov kot razvojnih določevalk družbenega gibanja. Povečanje vloge znanja in znanosti še ne pomeni propagando vulgarnega pragmatizma. Nasprotno, vsak pretirani pozitivizem oziroma pragmatizem bi se nam maščeval. Ne le da pozitivno znanje hitro zastareva (pravijo, da se v dobrih desetih letih popolnoma obnovi) in da nam elektronski stroji postajajo del hrambe znanja pa celo novih spoznanj, ampak tudi samo znanje mora imeti vse bolj neki človeški namen in pomen.

S tega vidika sem za takšno nadaljnje razvijanje univerze, da bo, ob konstruktivnem dialogu zastopnikov različnih gledišč, vendar postopno transformirala svoje delovanje tako, da bo postala osrednja zvezna institucija med teorijo in prakso, med znanjem in neznanjem. Skratka, samoupravljanje razuma na temelju socialistične demokracije oziroma humanizma.

Prav zaradi tega pa se mora naša — kot vsaka druga — univerza čim globlje vključiti v vsa svetovna dogajanja, v vse svetovne procese znanja in odpravljanja neznanja. Mora poskušati na vseh področjih človekovega delovanja skrajšati čas prenosa nove misli v prakso. In obratno, po čimkrajši poti sporočati drugim svoje prispevke k znanju.

V tem pogledu univerza šele resnično postaja univerza, to je del univerzuma znanja ne glede na državne meje.

Takšna projekcija nove univerze pa bi zahtevala tudi nekaj praktičnih, organizacijskih rešitev:

— opustiti razpravo: univerza—družba (gospodarstvo), ker mora univerza postati poglavitni, ustvarjalni del družbe

— menjati pojmovanje o znanju kot »predjedi« k dobri potrošnji in ga pojmovati kot aktiven faktor razvoja

— organizirati kompletan izobraževalni sistem — od osnovne šole do univerze — na temelju selektivnega sistema, z usmeritvijo k razvijanju ustvarjalne sposobnosti ljudi

— nadalje razvijati sistem visokošolskega študija z razvejanim sistemom fakultetnega, višješolskega in inštitutskega študija

— zavestno vnesti kulturnoestetske in ideološke elemente znanja kot zavestne preusmerjevalnike proti pretiranemu materializiranju človeških nagnenj

— institucionirati avtonomijo samoupravnega znanja, ne pa vztrajati v patriarhalni koncepciji samoupravnega združenja: profesor-študent, pa v tem pogledu razvijati popolnoma nove metode — ne »pouka«, ampak študija disciplin

— pritegniti na univerzo najtalentiranejše kadre našega naroda, ob prostem tekmovanju sposobnosti, brez bojazni za dodatni dinar za novega asistenta

— radikalneje spremeniti strukturo študentov ter jo približati naravni distribucijski sposobnosti

(in še marsikaj).

* * *

S tem seveda nisem izčrpal vseh vprašanj. Univerza kot univerzalno preučevanje sveta ne more biti nikoli izčrpana z vprašanji.

DR. KAJETAN GANTAR, docent za latinski jezik in književnost

Ne bi maral biti zloben, toda kadar razmišljam o funkcionalnosti naše univerze, o njeni vraščenosti v slovenski kulturni prostor, o njenem mestu in poslanstvu v tem prostoru, se nehote spomnim Župančičevih verzov: »Imeli smo ljudi — v poljani cvet, / imeli smo jih — vrhu gore hrast, / imeli smo jih — dali smo jih vam — / kaj hočete, grobovi, še od nas?«

Vedno znova slišimo od raznih družbenih forumov: Dajte nam strokovnjakov, dobrih strokovnjakov! In vsako leto jih dajemo, z vsake fakultete nekaj desetlin ali stotin strokovnjakov, dobrih strokovnjakov. In vendar vsak dan znova poslušamo zgodbe o arhitektih, ki se zaposlujejo kot tehnični ali modni risarji, medtem ko se tisoči naših družin še zmerom gnetejo v pretesnih, nezdravih stanovanjih, zgodbe

o zdravnicah, ki raznašajo prospekte, zgodbe o zobozdravnikih, ki iščejo zaposlitve v tujini, medtem ko domačim pacientom neusmiljeno gnije in razpada zobovje. Manj razglašene, vendar nič manj tragične so zgodbe o arheologih in zgodovinarjih, ki se gredo vratarje in kurirje, zgodbe o klasičnih filologih, ki poučujejo matematiko ali telovadbo, pišejo zavarovalne police, prodajajo knjige, vosek ali med, medtem ko raven splošne in še posebej humanistične izobrazbe nezadržno upada. Skratka, če le moremo, poskrbimo za to, da vsakdo počenja nekaj drugega kot to, za kar ga je usposobil akademski študij.

Ko pride takšen diplomant po obetajočem študiju na neustrezno delovno mesto, ga to mesto sčasoma absorbira, to delovno mesto postane zanj nekakšen grob, na tem delovnem mestu doživlja metamorfozo, ali še točneje, metempsihozo, ki je v nekem smislu hujša kot fizična smrt. Nekdaj mnogo obetajoči subjekt se spremeni v amorfen objekt, namesto da bi s svojim znanjem dvigal in preoblikoval okolje, dovoli, da okolje, ki je pod njegovim nivojem, preoblikuje njega. S svojo usodo se polagoma sprijazni, sčasoma pozabi na nekdanje načrte in na svoj študij ali pa se le še ob otožnih trenutkih spomni nanj, s pomilovalnim nasmeškom, kot na zdavnaj pozabljene zaljubljene verze, ki jih je koval kot pubertetnik. Za svojo stroko je za zmerom izgubljen in mrtev: v njej ne najde več niti svojega hobbyja. Sicer pa je v mehanizmu svoje delovne organizacije kar koristno kolesce. Nič čudnega: navsezadnje lahko tudi kljuko na vratih namesto z jeklenimi pričvrstimo s srebrnimi ali zlatimi vijaki. Vrata se ne bodo zaradi tega nič slabše odpirala, le naši stroški bodo večji. In zlate vijake bomo zato pogrešali kje drugje.

Vsi čutimo, da tu nekaj ni v redu, da gre za globok in tragičen nesporazum. Toda kje je jedro nesporazuma, v čem je bistvo tragike? Tragika prizadetega subjekta, ki se je spremenil v objekt in tega morda niti ne občuti kot osebno tragedijo, ampak kot zdravo »iztreznjenje«? Tragika družbe, ki toži o milijonskih investicijah, ki jih je vrsto let vlagala v formiranje mladega človeka, zdaj pa so se ji brez koristi izgubile v bolj bogato tujino ali v lahkotne, manj zahtevne in manj odgovorne naloge?

Nedvomno gre za tragiko enega in drugega. Toda še bolj je to tragika naše univerze, ki ji režemo in uničujemo potencialno zaledje, na katerem edino lahko resnično zaživi in zadiha naša znanstvena misel. Ustvariti in aktivirati takšno nacionalno zaledje, to je za nas najglasnejši imperativ, naša eksistenčna nuja. Kajti povsem iluzorna je misel, ki je bila že večkrat izražena, naj bi mesta na slovenski univerzi razpisovali z mednarodnimi natečaji, tako da bi se zanje lahko enako potegoval Norvežan ali Novomeščan. Če hočemo imeti zares slovensko univerzo, mora le-ta rasti predvsem iz slovenskega prostora kot celote, iz ljudi, ki so slovenstvo sesali z materinim mlekom, ki ga nosijo v sebi in doživljajo njegove trzljaje v slehernem vlaknu svojega jaza. Ob takšni univerzi bo potem tudi Mariborčan ali Ptujčan čutil, da mu je bližja kot Gradec ali Zagreb. Toda takšna univerza potrebuje predvsem močno zaledje, ne toliko geografsko razsežen, kolikor globoko resonančen prostor v svojem nacionalnem organizmu.

Pri velikih narodih sestavljajo univerze nekakšen mnogokotnik, preprežen z neštetimi diagonalami, po katerih se odvijajo medsebojne po-

lemike in dialogi, ki dajejo vedno nove impulze in sveže pobude znanstvenemu razvoju. Mi si spričo svoje majhnosti kaj takega pač nikoli ne bomo mogli privoščiti. Tudi če bi osnovali še eno univerzo, s tem ne bi ustvarili niti trikotnika, kaj šele kvadrat s komaj dvema diagonalama! Pač pa si privoščimo razkošje, kakršnega si privošči komaj kdo na vzhodu ali na zahodu: nesmotrno in neodgovorno razmetavanje našega intelektualnega potenciala. Največ, kar storimo, je, da dovolimo profesorju, da si pred upokojitvijo izbere asistenta, ki naj kot posvečena vestalka bedi in čuva, da ne ugasne sveti ogenj v hramu znanosti in učenosti; množico vseh drugih pa prepuščamo usodi. Učitelj v svoji pre zaposlenosti navadno nima časa in tudi ne možnosti, družba pa ne kaže pravega zanimanja in tudi ne premore ustreznega organa, da bi spremljala njihov nadaljnji razvoj.

To naše neekonomično ravnanje z intelektualnimi rezervami vodi konec koncev naravnost v narodno smrt; in v tem vidim najmočnejši vzvod naše nacionalne ogroženosti. Zakaj kot narod eksistiramo le, kolikor smo kulturno osveščeni in humanistično formirani. Danes, v času odprtih mej in neslutnih možnosti mednarodnega komuniciranja, se moč in obstojnost naroda ne izražata v fizični sili, gospodarski ekspanziji ali številčnem kvantumu njegovih pripadnikov, ampak predvsem v njegovi kulturni ravni in intelektualni potenci. Porok in največji kolektor le-te pa bi morala biti v našem primeru prav naša nacionalna univerza.

DR. JOŽE GORICAR, redni profesor za sociologijo

Spoštovani tovariš urednik,
na omejenem prostoru, ki mi je na razpolago, seveda ne morem niti nakazati vseh vprašanj, o katerih bi bilo treba ob tej priložnosti pisati. Omenil bom samo nekaj takšnih, o katerih sodim, da imajo pomen za razmišljanje o strukturi, ravni in funkcionalnosti slovenske univerze, o problemih tedaj, na katere je naravnana vaša anketa.

Struktura univerze kot znanstvene in izobraževalne ustanove je mnogoplastna. Tako je na primer ena njenih strukturnih plasti tista, na kateri se razvijajo odnosi med njo in fakultetami. To vprašanje rešujejo po svetu zelo različno, od popolne samostojnosti fakultet, ob kateri je univerza zgolj reprezentančna ustanova, pa do stanja, v katerem ji gre popolna raziskovalna, pedagoška in administrativna samostojnost in so fakultete ob njej le še nekakšna »corpora mistica« brez vsakršnih pristojnosti. Stanje, kakršno je na tej strukturni ravni uzakonil slovenski zakon, je nekako na sredi med obema skrajnostima in menim, da ustreza našim razmeram in potrebam. To poudarjam zategadelj, ker se že

čujejo glasovi, češ da bo treba dati fakultetam spet več samostojnosti, položaj univerze pa oslabiliti. Takšni glasovi, ki se pojavljajo komaj nekaj mesecev po tem, ko je stopil v veljavo novi slovenski zakon o visokem šolstvu, ne prihajajo iz univerze in fakultet, so pa neprijetni; kažejo na to, da nekateri odločujoči dejavniki še zmeraj ne razločujejo reformo in reorganizacijo. Nihče na univerzi nima nič zoper reformo, ki naj med dolgotrajnejšim procesom izboljša realne možnosti pedagoškega in raziskovalnega dela na fakultetah, jim omogoči, da bodo sodobno opravljale svojo poglavitno funkcijo, razvijale znanost in izobraževale visoko kvalificirane strokovnjake. Do grla pa smo sití neprestanih organizacijskih in reorganizacijskih ukrepov, ki vnašajo že dobrih deset let nemir med univerzitetne učitelje in nas odvrčajo od temeljitega kontinuiranega dela na področjih, zaradi katerih na fakultetah pravzaprav smo. Če bi oslabili še tiste pristojnosti, ki jih ima zdaj naša univerza nasproti fakultetam, bi le-te spremenili v strokovne šole za tehnike, pravnike, zdravnike, ekonomiste in druge »profile«. Politika, naravnana v to smer, je mimo drugega rodila tudi vrsto višjih šol na Slovenskem, ki prav gotovo presegajo naše možnosti, mnoge od njih pa tudi naše potrebe. (Mimogrede: doslej še nihče ni definiral teh znamenitih »profilov«, za katere naj bi skrbele naše šole, kljub temu da se o njih že zelo dolgo in zelo avtoritativno govori.)

Med pomembnimi in odgovornimi nalogami univerze nasproti fakultetam je prav gotovo skrb za enotna merila pri volitvah in ponovnih volitvah univerzitetnih učiteljev, s čimer je omogočena stalna rast njihove znanstvene in pedagoške ravni. Nobenega dvoma namreč ni, da potrebujemo visoko uglednega univerzitetnega učitelja in znanstvenega delavca, do katerega pa nikakor ne bi prišli, če bi bile fakultete na tem področju popolnoma samostojne. Tudi skrb za znanstveno in pedagoško raven podiplomskega študija je zdaj v pristojnosti univerze. Ta pristojnost je toliko pomembnejša, ker je podiplomski študij zadnja stopnja rednega študija za najvišje usposobljene strokovnjake in specialiste v praksi, hkrati pa prva stopnja za vse tiste, ki so se odločili za poklic raziskovalca in univerzitetnega učitelja. Enotna znanstvena in pedagoška merila so zaradi tega za to obliko študija več kot potrebna. Močnejše pristojnosti univerze nasproti fakultetam narekuje ne nazadnje tudi zmeraj večja enotnost znanosti. Današnja znanstvena revolucija vodi k temu, da postopoma izginevajo nekoč ostre meje med prirodnoslovnimi, družbenimi in humanističnimi vedami. Nastaja enotnejša slika o svetu, kar vpliva seveda tudi na vsebino in metode znanstvenih in pedagoških prizadevanj na fakultetah. S temi procesi moramo računati, kolikor želimo v korak s časom in svetom; najbolj smotrno bomo z njimi računali v okviru enotne univerze.

Druge izmed mnogoštevilnih strukturnih plasti, o katerih govorim, je tista, na kateri se razvijajo odnosi med učitelji in študenti. Gre predvsem za pedagoške odnose, pa ne samo zanje. Pri nas je položaj takšen, da že močno zaostajamo za ustreznimi standardi v svetu, zlasti na nekaterih fakultetah in v nekaterih letnikih. Kako naj, denimo, univerzitetni učitelj uporablja sodobne metode pedagoškega dela, če je s štiristo študenti sam, kvečjemu z enim asistentom, v dvorani z največ dvesto sedeži? Dvojni, tudi četverni »turnusi« ne pomagajo dosti, ko pa

velja za pedagoško delo v svetu pravilo, da naj pride na enega univerzitetnega učitelja kvečjemu dvajset študentov. Kako naj študentje intenzivno delajo v prenapolnjenih laboratorijih, ki so slabo opremljeni z aparaturami in drugim študijskim gradivom? Kako naj v takšnem položaju učitelj navaja študente na ustvarjalno in raziskovalno delo? In končno, kako naj spričo preobremenjenosti s pedagoškim delom, ki traja na mnogih fakultetah že leta in leta, prizadeti univerzitetni učitelji skrbe za svoje izpopolnjevanje, za razvijanje svojih strok in pa za prepotrebno reprodukcijo raziskovalcev in učiteljev?

Navedel sem le nekaj podatkov, na podlagi katerih je moč sklepati na današnjo raven in funkcionalnost slovenske univerze. Kar zadeva njeno raven, je treba v tej zvezi poudariti, da nekatere fakultete, oddelki in posamezniki kljub omejenim možnostim dosežajo zelo lepe rezultate, ki prav nič ne zaostajajo za svetovnimi dosežki. Seveda bi bilo takšnih uspehov — tako raziskovalnih kakor pedagoških — še več, če bi univerza imela prepotrebne realne možnosti. Le-te so v denarnoblagovnem gospodarstvu identične z materialnimi sredstvi, ali še bolj preprosto in neposredno: z denarjem. Na tem področju pa kaže, da je nekaterim dejavnikom več za sistemsko čistost modela »ustvarjanja dohodka«, kakor pa za poglobljeno funkcijo univerze v družbenem prostoru, namreč za razvijanje znanosti, reprodukcijo raziskovalcev ter univerzitetnih učiteljev in izobraževanje visoko razgledanih in kulturnih strokovnjakov.

DR. VLADIMIR KLEMENČIČ, izredni profesor in direktor Inštituta za geografijo univerze v Ljubljani

Problemi današnje strukture, ravni in funkcionalnosti slovenske univerze so do določene meje podobni drugim evropskim univerzam, hkrati pa so specifični za univerze pri malih narodih.

Na univerzah po svetu se uveljavljajo težnje po njihovi integriranosti z družbo. Nosilci teh teženj so upravni in politični činitelji ter učitelji na eni in študentje na drugi strani. Ta gibanja so izraz težnje univerze po vse večjem uveljavljanju v vlogi dejavnika družbene preobrazbe, ki jo pogojuje prestrukturiranje iz agrarne v industrijsko družbo. To pomeni uveljavljanje novih socialnih struktur in s tem novih oblik življenja prebivalstva. Ročno delo izpodriva moderna tehnologija, ki omogoča skrajševanje delavnega časa zaposlenih in povečanje časa za oddih in izobraževanje.

V Sloveniji doživljamo specifične oblike zelo dinamičnega procesa prestrukturiranja družbe iz agrarne v industrijsko. V razliko od večjih narodov imamo Slovenci eno samo, in to popolno univerzo v Ljubljani. Le dve tretjini Slovencev živita v SR Sloveniji. Del s Slovenci poseljenega

ozemlja je vključenega v sosednje države Avstrijo, Italijo, Madžarsko, del Slovencev pa je raztresenih po drugih krajih Jugoslavije in po svetu. Ker živimo Slovenci po svetu v različnih razmerah, je naloga slovenske univerze zahtevnejša od univerz pri večjih narodih. Ob analizi sodobne funkcije univerze moramo poudariti geografski položaj Slovenije kot področja križanja in prepletanja različnih kultur in različnih gospodarskih sistemov velikih evropskih narodov. To je za slovensko univerzo velika prednost, ki ji odpira možnost nenehnega spremljanja pozitivnih tendenc razvoja evropske znanosti in kulture, hkrati ji pa prav ta položaj nalaga težko nalogo neprestanega boja za enakopravno uveljavljanje v evropskem prostoru.

Moderna univerza mora opravljati, če hoče biti družbeno funkcionalna, tri obsežne in zahtevne, sicer med seboj tesno povezane naloge. Mora znanstveno raziskovalno delovati, vzgajati visoko kvalificirane kadre ter permanentno posredovati rezultate svojega znanstvenega dela družbeni praksi. Izpopolnjevanje vseh teh treh obveznosti terja od delavcev na slovenski univerzi izredno velike napore, ki se z razvojem znanosti po svetu in ob pomanjkanju finančnih sredstev za modernizacijo znanstvenega dela in pouka vedno bolj stopnjujejo. Znanstveno delo, ki se uveljavlja kot integrirani del razvoja moderne industrijske družbe, narekuje notranje integracije znanosti v okviru same univerze. Visoka raven pri vzgoji visoko kvalificiranega kadra pa zahteva povezanost pedagoškega procesa z znanstvenim delom. Moderna družba terja ob reševanju konkretnih nalog ekonomske, socialne, tehnološke in naravoslovne narave vedno večje število ter nove profile kadrov, ki se ne morejo klasično vzgajati v okviru posameznih učno-vzgojnih disciplin, temveč na novi osnovi interdisciplinarno zasnovanega pouka. Zahteve po visoko kvalificiranih kadrih z zaključno tretjo stopnjo — magistraturo, doktoratom ali habilitacijo, so v družbeni praksi vse večje. Poizkusi oblikovanja novega tipa kadra odpirajo slovenski univerzi potrebo po vključevanju in povezovanju znanstveno raziskovalnih nalog s pedagoškim procesom. Odpirajo se naloge, ki jih je moč reševati samo s pomočjo programiranega široko zasnovanega povezovanja slovenske univerze z znanstvenimi tokovi in z visokošolskimi vzgojnimi procesi po svetu.

Del univerzitetnih učiteljev se že zaveda obsežne in pomembne naloge slovenske univerze in njene družbene vloge v novejši dobi. Stara klasična oblika delitve univerze na fakultete, ki zapirajo in izolirajo dejavnost posameznih znanstvenih disciplin, ne more voditi k zaželenemu cilju. Univerzitetnim učiteljem postaja vse bolj jasno, da vzgoja modernih kadrov s klasičnimi oblikami pedagoškega dela, predavanji, vajami, terenskim delom in seminarji ne more dajati sodobni družbi dovolj usposobljenega, sicer specializiranega, a hkrati širše razgledanega visoko kvalificiranega kadra. Tako organizirano delo na univerzi pa ne more izpolnjevati rastočih potreb po vedno večji potrebi magistrov in doktorantov.

Težnja po uveljavljanju modernih in družbeno funkcionalnih oblik znanstvenega dela, ki je zasnovano na notranji integraciji znanosti v okviru univerze, povezanosti pedagoškega procesa z znanstveno raziskovalnim delom ter s povezovanjem tega z mednarodnimi tokovi znan-

stvenega dela, se v Sloveniji prepočasi uveljavlja. Vzrok za to moramo iskati v neustreznem načinu financiranja znanstvenega dela v Sloveniji na sploh ter v načinu financiranja univerze. Le-ta sprejema sredstva v glavnem za organizacijo predavanj in drugih oblik pedagoškega dela. Sredstva za znanstveno delo so zelo skromna. Celotna vsota sredstev, ki jih univerza prejema za znanstveno delo, je manjša od vsote, ki jo imajo za raziskovalno delo nekateri inštituti zunaj univerze. Tak način delitve sredstev za znanstveno raziskovalno delo, ki prezre univerzo kot institucijo z največjim številom in najbolj pestro specializiranim znanstveno raziskovalnim kadrom, mora imeti hude negativne družbene posledice. Drugod po svetu razpolagajo univerzitetne ustanove, inštituti in katedre z velikimi sredstvi za raziskovalno delo. Ta sredstva uporabljajo tudi za modernizacijo opreme, ki je hkrati namenjena znanstveno raziskovalnemu delu in pedagoškemu procesu. Rezultati raziskovalnega dela se po tujih univerzah redno publicirajo v periodičnih publikacijah. Te rabijo kot učno gradivo slušateljem, prav tako pa te publikacije uporabljajo tudi družbeno zainteresirani krogi prakse zunaj univerze. Predvsem pa so revije z objavljenimi rezultati znanstvenega dela osnova za nadaljnje izobraževanje že diplomiranim strokovnjakom, ki delajo v praksi.

Znanstveno raziskovalno delo opravljajo kot sodelavci mladi, že diplomirani strokovnjaki, ki s svojim rezultatom znanstvenega raziskovanja dosežejo stopnjo magistra ali doktorja. Tako organizirano znanstveno delo zagotavlja univerzi reden dotok mladega znanstvenega naraščaja. Velika prednost tega pa je tudi v tem, da si mladi raziskovalci pridobivajo ob dobrem interdisciplinarno organiziranem raziskovalnem delu novo znanje, ki ga s svojimi prispevki znanosti tudi sami financirajo.

Slovensko univerzo čakajo, če bo hotela biti družbeno funkcionalna in na dostojni evropski ravni, novi, veliki napor pri modernizaciji raziskovalnega dela, ki bo povezano s pedagoškim procesom. To delo se bo moralo v večji meri nasloniti na specializirano in interdisciplinarne univerzitetne inštitute. Le tako bo lahko postala iniciator in organizator modernega interdisciplinarnega in mednarodno organiziranega znanstvenega preučevanja različnih problemov. Slovenska univerza si bo lahko utrjevala svoj ugled v svetu s tekočim posredovanjem rezultatov svojega dela v lastnem znanstvenem revialnem tisku.

DR. FRANCE KRIŽANIČ, izredni profesor za matematiko

Ljubljanski univerzi smo daljo in nebeško stran že neštetokrat premerili, premleli, predru-gačili, preobrnili in presegli. Pa dajmo, poženimo besedni Sampo še enkrat, saj smo doma na Bal-kanu.

(Že drugi stavek izdaja, kako trhlonoga je moja družboslovna podkovanost. Vsakdo, ki vsaj malce sledi urnim korakom naše naprej in naprej

hiteče misli, bi se izrazil bolj sodobno, bolj znanstveno, identificirano in valorizirano. Ne na Balkanu — v specifičnih zgodovinskih in zemlje-pisnih razmerah, bi rekel.)

Jubilejno leto smo matematiki in fiziki počastili s preselitvijo v dograjeni del nove stavbe Inštituta za matematiko, fiziko in mehaniko. Dogodek, ki prav lepo ponazarja notranjo rast univerze pa tudi gmotno skrb družbe zanjo. Dogodek in doživetje: ob slovesu od starega biva-lišča sem zavrgel dva zvrhana koša nerabnih statutow in pravilnikov najrazličnejših fakultet, ki jih je usoda zanesla v moj stari, večno isti kabinet. Tudi to govori o univerzi in družbi; kako radi imamo univerzo, nam pove in kako malo vemo, kam z njo.

Dve, tri misli ob tem dvojnem smislu. Neodgovorne, neurejene, ne-popolne in nezahtevne misli. Take, kakršne zbuja v ubogem šomaštru njegova odgovorna, urejena, popolna in zahtevna dolžnost.

Vse te težave in vse rešitve so v ljudeh. Matematika se je po vojni očitno razmahnila. Toda vsem nalogam, ki so pred njo, s svojo sedanjo zasedbo ni kos. Tudi če omejimo njeno delo na fakulteto za naravo-slovje in tehnologijo, ji primanjkuje predavateljev, še bolj asistentov. Matematika pa bi morala živeti na vseh tehniških fakultetah. »Lastna matematika«, to ljubo geslo naših fakultet, je v najboljšem primeru dvojina od »lastnega matematika«, ponekod manjkata do dveh dva, drugod je resnica nekje na sredi. O asistentih raje molčimo. Tako ostaja matematika bodočemu tehniku predvsem oslovski most, purgatorij in purgativ. Le malokdaj pa je uvod v miselni svet današnje tehnike.

Pa se poslovimo od njih, ki jih ni, in vprašajmo narobe: ali so, ki so v sedanjem številu, potrebni? V globoko rano bomo dregnili, nemilo jo razbrazdali, kajti vprašanja čemu in zakaj pri nas niso v časteh, če nimajo odgovora v denarju.

Kakšen je namen univerze, če sploh je, kako mu univerza služi? Univerza pri maloštevilnem narodu je rada ali nerada predvsem po-srednik tujega znanja. Za mero njene dejavnosti lahko tedaj izberemo zaostajanje za splošnim znanstvenim napredkom. Kolikšno sme biti, pa ne moremo povedati kar tako. Odgovor je močno odvisen od povezave med časom in prostorom, ki si jo izberemo.

Denimo, da je čas neodvisen od kraja. Tedaj teče po vseh univerzah enako in zaostajanje ne bi smelo biti večje od podvojitvene dobe znanja,

ne smelo bi preseči petnajst let. Na področjih, kjer se želi univerza bolj uveljaviti, pa bi moralo biti znatno manjše, najraje nič.

Če pa je čas odvisen od kraja in je univerza povezana le z ozkim kulturnim in s togim gospodarskim zaledjem, pa je zaostanek lahko večji, petdeset, sto let, nič ne de.

Še eno križpotje, še ena jara kača in še en stekel polž: Kaj naj nerazvit narod bolj goji: osnovne vede ali tehnologijo? Tehnologija je potrebna, a zanj predraga, osnovne vede so cenejše, a brez tehnologije neuporabne.

Matematiku, ki v svojo nesrečo ve, kako razvejana je njegova znanost v svetu, kako bogata sama v sebi in kako prepletena z drugimi vedami, v domačih gajih ni lahko pri srcu: le malo zna matematike, skoraj nič, pa je za tukajšnjo rabo že preveč in nepotrebno.

In ko stoji tako ubog in reven, udarjen s tem, da je, kar je, še lopnejo po njem: nenadoma zve, da je lastnik znanja in neznansko hud kapitalist.

Ta najnovejša etiketa iz galerije resničnih in namišljenih strahov se je bržkone rodila iz zaverovanosti v srednjeveško dogovorno komuno. Ta komuna z mojstri in s cehi nam nagaja, odkar smo uvedli samoupravljanje. Kot bi ga dali delovnemu ljudstvu z nezaupanjem, češ le z majhnimi enotami lahko upravljaš. Tistikrat smo tudi razbili univerzo kot marsikaj drugega, kar zdaj v potu svojega obraza integriramo.

Komunalna miselnost, ki ne loči univerze od vodovoda, se najlepše zrcali v »sistemu dohodka«. Na vseh univerzah, ki so vredne svojega imena ne glede na družbeni sistem, v katerem so, je od nekdaj vladal enostranski komunizem. Komunizem po tej plati, da je vsakdo delal po vseh svojih močeh. In teh moči ni smelo biti malo, če je sodil na univerzo. Plačan pa je bil po žepu in po naklonjenosti kralja, cesarja, kalifa, zasebnega mecena ali pa družbe. Nikdar pa po delu. Delo je na univerzi neprecenljiva in neplačljiva vrednota.

Pri nas pa iz speva v spev dohodkijade raste in se maliči nakaza — lik komunalnega profesorja. Ta zna, kar zna, enkrat za vselej. Znanja ne obnavlja, ne plemeniti, ne ustvarja in ne razdaja. Znanje ima. Njegov lastnik je. Skrbno ga varuje in drago prodaja.

Če je kje tak lastnik, s prstom bi bilo treba pokazati nanj, izgnati ga iz naše srede! Pa ne, drugam išče naša misel, nedojemljive nam kuje rešitve. Lastnika znanja hoče! Potrebuje ga. Po njegovi podobi kroji univerzo: profesor — prodajalec, študent — kupec, univerza — Miklavžev sejem. Hodi študent med stojnicami, s svetlimi novci cinglja in se ozira po najmikavnejšem znanju. Navali narode! Pitagorov izrek pod ceno izobraževanja! Kdor kupi tri izreke, dobi enega zastonj! Nagradna razprodaja filozofskih sestavkov! Izreden popust pri načelih!

V daljni bodočnosti kdaj bo morda res tako ali še bolj tako. Če le drži, da je spomin molekularni pojav. In če se posreči zavarovanje dezoksiribonukleinske kisline pred razpadom v prebavi. Tedaj bodo lahko študentje znanje kar zauživali, učne profesorje pa jedli. Po molekulah bo profesor za nekaj časa zalegel. In univerza se bo lahko integrirala z Emono. In znanja, ki bo v konzervah, se ne bo nihče bal. Svobodneje bodo zadihali tam zgoraj.

Jaz pa v tako univerzo ne verjamem. V drugačno verujem. V človeško. V razumno. Kjer je učitelj delavec in ne trgovec. Kjer znanje ni lastnina, ampak življenje. Kjer ni pravilnikov in je cilj. Ker so ljudje, ki vedo zanj, ki gore zanj. In ni uradnikov med njimi, ne strahov.

Pa brez zamere.

DR. BORIS MAJER, redni profesor na filozofski fakulteti, predstojnik oddelka za filozofijo in sociologijo

Predvsem menim, da današnja slovenska univerza, kakor pač nobena univerza v svetu, ni enotna in homogena struktura. Danes so razlike med fakultetami, pa tudi med posameznimi strokami znotraj posameznih fakultet tolikšne, da je vprašanje, ali ni sam pojem univerze le še fikcija. Stari humanistični ideal univerze kot od življenja odmaknjenega svetišča znanosti, ki mu je bilo

čisto teoretično spoznanje, spoznavanje zaradi spoznavanja samega edini in najvišji cilj in namen, živi danes še morda v delu sodobne intelektualne zavesti, praktično pa je zdavnaj mrtev. Nedvomno obstoji globoko protislovje med tem, kaj je univerza v preteklosti bila, kaj je danes in kaj naj bi bila v prihodnosti. Če se ozremo nazaj, lahko brez pretiravanja ugotovimo, da je slovenska univerza v petdesetih letih svojega obstoja izpričala znanstveno in kulturno vitalnost slovenskega naroda in mu omogočila, da se je po svojih znanstvenih dosežkih enakovredno uvrstil med znanstveno in kulturno najrazvitejše narode. Prav tako lahko ugotovimo, da je bila slovenska univerza žarišče najnaprednejše družbene in revolucionarno politične misli in da so iz njenih vrst izšli mnogi najvidnejši revolucionarji. Prav tako ni mogoče zanikati deleža, ki ga je dala slovenska univerza za razvoj sodobne slovenske tehnične revolucije, za razvoj in modernizacijo slovenskega, pa tudi jugoslovanskega gospodarstva v celoti. In vendar je danes slovenska univerza v krizi. V krizi, kljub temu da je dosegla prav v zadnjih letih izredne uspehe in mednarodna priznanja, da si je kljub materialnim težavam zagotovila boljše razvojne možnosti, kot jih je imela kadar koli v preteklosti (čeprav še vedno zaostajajo za njenimi stvarnimi potrebami, pa tudi možnostmi družbe). To ni kriza kvantitativnega razvoja, pa tudi ne — ali vsaj ne samo — kriza znanstvene ali pedagoške kvalitete (čeprav bi lahko z določenih vidikov in v posameznih primerih govorili tudi o tem), temveč kriza koncepta.

Družba, ki jo gradimo, zahteva ne samo drugačno tehnično organizacijo znanstvenega in pedagoškega dela, kot jo imamo danes, temveč bistveno drugačno pojmovanje znanstvenega in pedagoškega procesa sploh, bistveno drugačno pojmovanje mesta in vloge znanosti v sodobni

družbi, njenega vpliva na dinamiko družbenih procesov in vzratnega vpliva družbenih odnosov nanjo. Menim, da obstoje za to ovire z obeh strani: od univerze same, ki se težko osvobaja tradicionalnega načina dela in mišljenja in ne nazadnje tudi tradicionalne predstave o humanističnem platonsko-znanstvenem poslanstvu univerze sploh; nič manj pa tudi od družbe, ki še vedno ni do kraja razumela, da je znanost danes temeljna produkcijska sila celotnega družbenega procesa (in ne zgolj kulturni okras ali privatni interes peščice znanstvenikov) in da je prav temeljno teoretično znanstveno delo, ki se zdi praktiku neskončno daleč od možnosti neposredne praktične aplikacije, pogoj in fundament celotne tehnične revolucije in reprodukcije družbe. Nikjer ni protislovje med kratkoročnimi in dolgoročnimi interesi in cilji družbe tako navzoče kot prav v koncipiranju bodoče podobe univerze. Od tendenc, ki bi radi univerzo spremenili v masivno produkcijo praktičnih kadrov po skrajšanem postopku, ki bi bili neposredno uporabljivi in adaptirani za povsem določeno delovno mesto, ne zavedajoč se, da s tem spodredujejo korenine vsakemu znanstvenemu in tudi najbolj specializiranemu delovnemu procesu, pa do teženj, ki vidijo edini smisel in namen univerze v tradicionalnem idealu vseučilišča izven konkretnega časa in prostora. Od teženj, ki gredo v smeri čistega empirizma in kvanifikacije do tendenc, ki skušajo preskočiti vse faze empirično ali historično analitičnega dela ter jih nadomestiti s čisto intuicijo ali dedukcijo.

Slovenska univerza je danes na razpotju. Možne so usodne napake v eno ali drugo skrajnost. Da bi našla samo sebe, da bi si zagotovila tisto mesto v družbi in v slovenskem nacionalnem organizmu, ki ji pripada in brez katerega sta obe, univerza in družba potisnjeni na slepi tir, je potreben maksimalen napor obeh: univerze in družbe. Sicer utegne postati kriza univerze kriza družbe.

DR. ROMAN MODIC, redni profesor za splošno kemijsko tehnologijo in rektor ljubljanske univerze

Ustreznost strukture in funkcionalnosti slovenske univerze ocenjujemo lahko le ob upoštevanju njene družbene vloge in nalog, ki se pred njo postavljajo nasploh, posebej pa še v kraju in času, v katerem živi in deluje.

Vsaka univerza mora skrbeti za razvoj znanstvene misli, iskati nova spoznanja in resnice, ob tem pa vzgajati in izobraževati nove generacije, razvijajoč jim ustvarjalne sposobnosti in kritičnega duha, pripravljati slušatelje na poklicno delo in nuditi absolventom možnost, da dopolnjujejo znanje ves čas poklicnega delovanja. Slovenska univerza mora te naloge opravljati kot sestavni del socialistične in samoupravne družbe in kot edina nacionalna institucija te vrste, kar ji daje poseben pomen.

Če dodamo še časovne okoliščine, ki jih označuje izredno hiter družbeni razvoj ter eksploziven vzpon znanosti in tehnike, so vloga in naloge univerze v Ljubljani ter zahteve, ki se pred njo postavljajo, vsaj v bistvu opredeljene.

Ali je slovenska univerza sposobna, da v današnji strukturi uspešno in smotrno deluje ter se stalno prilagaja novim potrebam in zahtevam?

Po mojem mnenju ne povsem. Zakaj ne in kakšne naj bi bile rešitve, primernejše od današnjih, bi želel povedati v naslednjih odstavkih.

Stara, neštetokrat napisana in izrečena resnica je, da sta vzgojno-izobraževalna in znanstveno-raziskovalna dejavnost na visoki šoli neločljivi. Znanstveno delo ni niti revnejši niti plemenitejši sorodnik pedagoškega. Ob dejavnosti sta enakovredni in morata teči vzporedno zaradi medsebojnih koristi. Kljub temu ju še vedno preveč ločujemo, tako v organizaciji kot pri financiranju. Ostra delitev na pedagoške in znanstveno raziskovalne enote je tudi nevarna. Ob poudarjanju izobraževalne dejavnosti se lahko prve spremene v strokovne šole, druge pa teže ob poudarjanju raziskovalne k odcepitvi od šole. Smoter naj bi nam bile take enote univerze, ki bi združevale obe dejavnosti na posameznih znanstvenih področjih.

Izobraževanje ob vse večjem in intenzivnejšem sodelovanju pri znanstvenih raziskavah v višjih letnikih in višjih študijskih stopnjah pa ni vse, kar mora univerza posredovati. Čeprav je izobrazba dobrina, ki je vsakomur koristna, tudi če ne vodi k poklicnemu delu, pa je vendar potrebno upoštevati, da se večina študentov vpiše zato, da se pripravi za prihodnji poklic. Zato mora tudi to nalogo opraviti univerza v polni meri in ne le mimogrede.

Tudi pri nas je bilo že večkrat poudarjeno, da terja novi čas vse pestrejši izbor poklicev raznih smeri in ravni, izobraževanje na visokih šolah pa se mu mora prilagoditi. Pokazalo se je že, da zahtevi ni mogoče smotrno ustreči z diferenciranimi učnimi načrti, togo predpisanimi za vedno nove študijske smeri in integriranimi na vse številnejših enotah univerze in fakultet, pa tudi visokih in višjih šol. Tembolj se kot smotern in racionalen ponuja način, ki bi iz razpoložljivih tečajev kombiniral učne načrte raznih smeri in ravni ter jih sproti prilagajal novim potrebam.

Takšna ureditev pa terja tesno sodelovanje visokošolskih zavodov, močnejšo in učinkovitejšo povezavo med njimi, opustitev teženj po integraciji vseh predmetov, ki sestavljajo učni načrt v enem zavodu ali njenem delu ter, kot končno posledico, tudi drugačno strukturo univerze.

Tako si predstavljam bodočo univerzo sestavljeno iz enot, ki bodo združevale znanstveno-raziskovalno in vzgojno-izobraževalno dejavnost na širokem, vendar homogenem strokovno-znanstvenem področju in nudile izbor tečajev iz raznih predmetov tega področja. Učne načrte za posamezne študijske smeri in ravni pa bi sestavljali smiselno tudi s tečaji, ki jih nudijo druge, za ustrezne predmete matične enote. Nedvomno bi bil tak sistem usposabljanja za poklic bolj racionalen in prilagodljiv od sedanjega ter bi ob intenzivnem delu znotraj širše znanstvene discipline zagotovil tudi boljše sodelovanje med disciplinami in

skupinsko delo, kar postaja v zadnjem času vse potrebnejše in bolj obetajoče.

Lahko trdim, da se je proces v opisanem smislu že začel in da je marsikje opaziti resne napore, da se pospeši in razširi. Ne smejo pa ta prizadevanja voditi do novega poskusa za splošno reorganizacijo univerze, ki lahko spremeni le videz, ne pa vsebine njenega dela. Preobrazba univerze zahteva vztrajno in potrpežljivo delo ter primerno družbeno pomoč bolj kot nove, zlasti pa premalo pretehtane normativne predpise.

DR. MILAN OSREDKAR, redni profesor za fiziko in direktor Inštituta Jožef Štefan

Omejil se bom le na nekaj vprašanj in pravzaprav samo ponovil del tega, kar sem rekel na zadnji seji CK, ko je bil govor o našem nadaljnjem gospodarskem razvoju. Tega si namreč ne morem zamisliti brez dobre in dobro preskrbljene univerze. Naša univerza s sedanjimi sredstvi (ne glede na predvidena izboljšanja) ne more zadovoljivo opravljati treh svojih važnih funkcij: ena je osnovna vzgoja velikega in nenehno naraščajočega števila študentov, saj je izredno otežkočena; druga je dopolnilno izobraževanje že zaposlenih absolventov univerze, ker ga praktično ni; tretja je sistematično (podiplomsko) šolanje raziskovalnega kadra, ki skoraj ne obstaja ali pa v premajhnem obsegu.

Teh svojih trditev mi ni treba posebej dokazovati. Naj omenim le dejstvo, da imamo fakultete s po 300 novinci, ekonomsko pa z nekajkrat toliko, brez zadostnih predavalnic, praktikumov in drugih prostorov. Ali to, da na enega univerzitetnega učitelja ne pride v povprečju niti en asistent. Število asistentov ne zadostuje niti zdaleč za delo s študenti, še manj pa zadostuje potrebam po znanstveno raziskovalnem naraščanju. Naloga asistenta naj bi namreč ne bila le to, da se ukvarja s študenti, ampak tudi to, da se izobražuje ob aktivnem raziskovalnem delu. Asistentov je premalo, da bi izmed njih lahko izbirali le najboljše za nadaljnje delo na univerzi, kaj šele, da bi lahko po končani podiplomski izobrazbi sistematično odhajali na tista mesta v družbi, ki zahtevajo več kot diplomu. Ne le majhno število asistentov, tudi drugi pogoji za raziskovalno delo so na univerzi največkrat nezadovoljivi. Ker teh možnosti praktično tudi v gospodarstvu in drugje ni, ostajamo brez tistega kadra, ki se lahko razvija le ob aktivnem znanstvenem delu. Katera sodobna družba lahko obstaja brez takega kadra?

Za izhod iz tega stanja je najpomembnejše to, da dobi univerza več materialnih sredstev za pedagoško in raziskovalno delo. V sedanjih razmerah lahko uspešno znanstveno delajo med najboljšimi le najbolj trdoživi, v boljših razmerah pa bi bilo število uspešnih večje in — čeprav

se sliši protislovno — selekcija večja, možnosti primerjave s svetom večje, manjša nevarnost provincialne zaprtosti z vsemi škodljivimi posledicami. Dovolj dokazov je tudi pri nas za to trditev.

Res pa je, da bi se materialne možnosti za delo univerze lahko že zdaj povečale — vsaj na nekaterih področjih, če bi uspelo ustvariti večjo skladnost med tem, kar je znotraj univerze, in tem, kar je zunaj nje. Pa tudi sicer bodo potrebni znatni in vztrajni napor nas vseh na univerzi, če hočemo, da bodo povečana sredstva privedla do zaželenih učinkov.

DR. BORIS PATERNU, izredni profesor za zgodovino slovenske književnosti

Prvi in poglobitni problem vsake univerze so še vedno njeni ljudje. Znanje, osebna spoznavna moč in zmogljivost posredovanja vsega tega drugim so kljub nekaterim drugačnim, udobnejšim meram, kakršne ponuja sodobni čas, še danes lastnosti, ki določajo resnično vrednost vsakega univerzitetnega učitelja, obraz vsake stroke, vsake fakultete in navsezadnje tudi temeljnega duha univerze kot celote. Vse drugo je organizacija in tehnika stvari, ki ju je nujno in mogoče izpopolnjevati, ni pa z njima možno ničesar bistvenega nadomestiti.

Rast vsake vede na univerzi in njeno zdravje sta najprej odvisna od notranje dinamike, ki jo zmore, bolj točno, ki ji je dovoljena. Povedano preprosto: stroke, ki jim vladajo in kolikor jim vladajo ljudje po načelu, da je zaželeno ali celo dopuščeno samo obnavljanje že obstoječega oziroma znanstveno obnavljanje njih samih, se prej ali slej znajdejo v mučnem notranjem mirovanju. Od tod je nekaj opaznih poti navzven. Ena vodi k napeti formalni akademizaciji univerzitetnega življenja. Druga, ki je priljubljena pri nekoliko mlajših, pa k neskončnemu preurejanju stvari tehnične in gmotne narave. Tisto, čemur smo včasih rekli duh, se začne seliti iz predavalnic in seminarjev na zakajene seje in v neštete komisije, študentje zehajo, misel pa, ki bi rada naprej, se počuti skoraj v ilegali.

Študentje so na prvi pogled preprosta zadeva, v resnici pa najbolj trd preizkusni kamen za vsakega učitelja. Tu je notranja kapitulacija najbolj pri roki. Velik del slušateljev si namreč želi strogo zamejen, rutinski tip znanja, takega, ki bi ga bilo mogoče čim bolj poceni kupiti in zatem čim lažje prodati. Kaj je bolj preprostega, kot da svoj učni napor prilagodimo takim potrebam in se znajdemo v prostoru udobnega sožitja z večino, morda pa tudi v skladu z našo intimno nagnjenostjo k duhovnemu počivanju. In vendar ni mogoče zanikati preprostega dejstva, da je pri vsakem predmetu in v vsakem študijskem letniku tudi jedro globlje radovednih in notranje močnejše tvornih ljudi,

ki vede ali nevede zahtevajo mnogo več, kot je rutinsko, pritlično znanje. Gleda vas njihova še neutrujena občutljivost, podjeten intelekt, na preži sta dvom in volja po odkrivanju hkrati. Ponavadi so v veliki manjšini. Vendar jih je treba začititi, najti in naravnnavati učni proces po njihovi meri, ki je manj udobna, a daje svoj prāv tistim jedrom mladega življenja, ki so bolj vitalna in bolj zahtevna. Najbrž je tudi v teh rečeh nekaj razlogov za revoltiranje mladih rodov, ko prihajajo na stare univerze in se tu srečajo z zabetoniranim sistemom znanja o stvareh, ljudeh in svetu.

Naposled je še popularno vprašanje univerza-družba in narobe. Tu je pravzaprav že vse povedano in večkrat ponovljeno. Univerza tako in tako ne more drugače, če je res univerza, kot da dela in živi za družbo. Saj snuje njene »možgane«, brez teh se pa nobena družba več kaj prida ne obnese. Besede so tu res odveč, odveč so tudi splošno kulturna in splošno nacionalna gesla, s katerimi naj bi si včasih pomagali. Vsaka družba preprosto mora zagotoviti gnoten obstoj in nenehen napredek svojih univerzitetnih ustanov, če hoče sploh biti in obstajati. Toda to je danes že bolj ali manj splošno sprejeto načelo, deloma tudi spoznanje. Manjka še oni drugi, prav tako bistveni člen stvari: solidno urejen in ne preskop sistem štipendiranja. Ta naj bi univerzi zagotavljal dotok sposobnih mladih ljudi iz širokih revnejših slojev, iz zalednih slojev slovenskega ljudstva, če še smem uporabiti ta, danes že nekoliko folklorno učinkujoč izraz. Samo to lahko univerzi zagotovi razvojno pot od privilegirane ustanove, namenjene imovitejšim, k demokratični izobraževalni ustanovi, demokratični v dobrem pomenu besede. In prav tu, pri tem preprostem človeškem in političnem merilu stvari, bi univerza socialističnega tipa morala imeti in bi lahko imela očitno prednost.

DR. DUŠAN PIRJEVEC, izredni profesor za novejša obdobja svetovne književnosti

Univerza v Ljubljani ni po svojem ustroju in načinu delovanja nikakršna izvirna slovenska iznajdba, marveč pripada čisto določenemu tipu vseučilišča, to pa tistemu, ki je danes v globoki in usodni krizi, o kateri dovolj zanesljivo priča študentski pa tudi profesorski upor, ki je zajel večino sodobnega sveta in segel tudi k nam, vendar je bil v Sloveniji tako slaboten, da utegne nastati vtis, kakor da je slovenska univerza tako rekoč edina, ki ji je, kdo ve zakaj, prihranjena usoda temeljite in bistvene krize. Kljub temu pa je naša univerza vendarle v krizi in njen najbolj otipljiv dokaz so tisti, večinoma mlajši strokovnjaki, ki se na domači univerzi ne morejo uveljaviti, so prisiljeni emigrirati in potem v tujini dosegajo naravnost

izjemne uspehe, to pa praviloma tako, da niti univerza niti tako imenovana »naša družba« nista zmožni ohranjati z njimi ustreznih stikov, ki bi edini lahko preprečili, da bi se nam to »slovensko« znanje vendar ne izgubilo v celoti.

Ta splošno znana dejstva o izseljevanju slovenske »sive materije« si ponavadi razlagamo kot posledico zunajuniverzitetnih, tj. splošno družbenih neusklajenosti in objektivnih, zlasti materialnih omejitev, tako da ostane pri tem univerza skoraj povsem neomadeževana. Kljub temu pa je znano, da je marsikateri strokovnjak emigriral zato, ker ni bil znotraj univerze ustrezno obravnavan, kar kaže, da gre tudi za vprašanje tako imenovane kadrovske politike, le-ta pa je na univerzi v neposredni zvezi z odnosom do znanosti in z razumevanjem njenega napredka. Glede tega ne bi bilo težko dokazati, da je ljubljanska univerza premalo odprta za moderno znanost in za moderni svet sploh, iz česar sledi, da si vse preveč prizadeva za mehanično obnavljanje in zavarovanje tradicionalnih struktur.

Obnavljanje in zavarovanje starega pa se nikakor ne izraža samo v kadrovski politiki. V resnici gre za mnogo več, in sicer za preprosto dejstvo, da naša univerza in celotna naša družba nista in najbrž nikdar ne bosta sposobni zagotoviti nekaterim, zlasti pa temeljnim sodobnim znanostim (elektronika, kibernetika) tolikšne finančno institucionalne baze, kakršna je potrebna za njihov edino ustrezni in edino smiselni razvoj. Potemtakem je treba spoznati, da slovenska univerza tako rekoč že apriori ne more biti na nivoju moderne znanosti.

Takšna trditev mora naleteti na kar se da odločen odpor in učinkovati mora kot neodgovorno bogoskrunstvo. In vendar je resnična in s svojo resničnostjo presega svet slovenskega naroda, ker govori o vprašanjih, ki mučijo danes tudi velike narode, zlasti pa vso Evropo. Znano namreč je, v kako velikem številu bežijo evropski znanstveniki v Združene države, nekateri raziskovalci pa že za bližnjo bodočnost napovedujejo, da se bo ta beg usmeril tudi v Sovjetsko Zvezo in na Japonsko. To izseljevanje možgan, ki tako hudo muči Evropo, je tudi naš problem. Potrebno je, da se tega zavedamo. Potrebno je, da se odrečemo znani tolažbi, ki pravi: če nemški znanstveniki odhajajo v Ameriko, je docela normalno, da odhajajo naši v Nemčijo.

Ce hočemo res razumeti izseljevanje naših znanstvenikov, moramo najprej razumeti beg nemških, francoskih in angleških strokovnjakov. Za primer naj navedem izjavo D. E. Clarka, ki je vodja Medical Computing Unit na univerzi v Manschestru in gotovo ni zagrenjen zaradi omejene kadrovske politike. Takole pravi: »Na tehnološkem in znanstvenem področju po mojem Anglija ne bo zdržala več kot pet let. Prav rad bi še naprej tu delal, toda glede na to, kako stvari potekajo, se bojim, da bom moral v nekaj letih emigrirati v Združene države«. Besede so jasne in govorijo takole: človek mora zapustiti domovino ne zaradi denarja ali položaja, marveč samo zato, da bi mogel biti to, kar si je izbral za svoj življenjski poklic, da bi torej lahko bil zares pravi znanstvenik.

Prvi problem ljubljanske univerze je potemtakem v tem, ali je sploh sposobna slišati in doumeti opisana dejstva ter vzeti nase vse

njihove posledice. To storiti, je pravzaprav njena bistvena dolžnost, njena zgodovinska odgovornost. V ta namen je najprej potrebno, da se vrne k sebi, da premisli svoje temelje, da se torej odreče tisti navadi slovenskega intelektualca, ki je krivdo za svoje tegobe in neuspehe docela nesuvereno iskal nekje zunaj sebe, ponavadi seveda v politiki oziroma v nenaklonjeni in krivični zgodovini.

Slovenska univerza je zasnovana kot *slovenska* in kot *univerzum*, se pravi kot zbor vseh znanosti na Slovenskem. Temelj slovenske univerze je prepričanje, da Slovenci ne morejo biti suveren in zgodovinsko sposoben *nacionalni* subjekt, če nimajo vsaj v zasnutku ali v malem prav vsega, kar imajo veliki narodi, če torej niso univerzum v malem. Slovenska univerza kot miniaturni znanstveni univerzum je tedaj oblika narodovega samopotrjevanja in je kot taka dokaz za upravičenost bivanja malega naroda: to namreč zdaj ni več mali narod, marveč samo velik narod v majhnem. Slovenska univerza je potemtakem nacionalno reprezentativna manipulacija z znanostjo, ni samo zaradi znanosti, marveč predvsem zaradi naroda. V tem smislu se da reči celo, da Slovenci sploh še nismo nikoli skusili znanosti kot znanosti in zaradi nje same, kakor najbrž tudi poezije nismo skusili kot poezije. Ali z drugimi besedami: znanost smo razumeli, tako kot poezijo, v Stritarjevem smislu: slovenska pesniška dela so dokaz, da smo kot narod pravilno in uspešno uporabili svoje talente in tako po svojih zmoglostih prispevali v zakladnico »vesoljne človeške omike«. Znanost je bila za nas iskanje Resnice in naše, čeravno miniaturne znanosti, so bile dokaz, da tudi mi prispevamo v zakladnico vesoljne človeške Resnice.

Iz vsega tega nikakor ni treba sklepati, da je bila naša preteklost nekakšna zmota in jo je treba danes kot zmoto »obsoditi« ali »razkrinkati«. Nikakor ne, kajti znanost je v resnici bila potrjevanje nacionalne eksistence in samo kot taka se je lahko naselila tudi pri nas. Za nikakršno razkrinkovanje preteklosti ne gre, pač pa prej za razkrinkovanje, sedanjosti, ko je postalo očitno, da nacionalno reprezentativna manipulacija z znanostjo kratko in malo ni več možna, ker se je izkazalo, da mora tisti, ki hoče zares biti znanstvenik in torej hoče zares služiti znanosti, zapustiti narod in domovino. Znanost je narod zapustila, postala je internacionalna, oziroma še več: planetarna. J. J. Servan-Schreiber je še mislil, da bi se Evropa v obliki federacije nacionalnih držav lahko ustanovila kot uspešna in učinkovita znanstveno tehnološka skupnost, danes pa že vedno bolj prodira spoznanje, da se planetarnost znanosti in s tem njena znanstvenost lahko ustrezno uveljavljata le čisto neposredno, torej brez slehernih medijev, pa čeprav bi tak medij bila tako široka skupnost kot je npr. združena Evropa.

Znanost je znanost, samo če je planetarna, zato je treba že enkrat spoznati, da samemu bistvu znanosti ustreza prav tisti diplomant slovenske univerze, ki odide v tujino zaradi znanosti, se nikjer za stalno ne naseli, marveč kot planet, tj. zvezda premičnica, blodi po svetu, ne da bi se mogel vrniti, ker zaradi majhnosti svojega naroda ne more upati, da bi se kot znanstvenik lahko kdaj za stalno in zatrdno naselil doma in je tako pravzaprav za vekomaj izročen planetarnemu blodenju. Skozi takšne usode se očitno razkriva posebna razsežnost slovenstva: določenost v radikalno planetarnost.

Ob tem se slovenski univerzi odpira tudi vrsta bistvenih organizacijskih vprašanj. Kako naj se prilagodi radikalni planetarno blodenjski določenosti slovenskega znanstvenika? To vprašanje velja za celoten naš šolski sistem. Ali ima sploh še kakšen smisel, da z velikimi materialnimi bremenami vzdržujemo svoj miniaturni znanstveni univerzum? Zakaj naj bi z dragimi denarji vzgajali specialiste, ki se potem izgubijo kdo ve kje? Ali ne bi mogli že vnaprej vzpostaviti stike s tistimi tujimi institucijami, kamor bodo odšli naši strokovnjaki? Naš problem ni v tem, da bi preprečevali izseljevanje znanstvenikov, naš problem je v tem, kako bi to usodno določeno izseljevanje obrnili v svoj lastni prid. Zato je res omejeno, če tem našim »emigrantom« kar naprej nekaj potihem očitamo in jih iz gole zavisti celo ponižujemo. Bolje bi bilo, ko bi priznali, da za sposobnega Slovenca ni več dovolj trikotnik Gradec—Ljubljana—Milano, ni več dovolj srednja Evropa, pa tudi Evropa ne, če je znanstvenik, stopa neposredno v planetarno dogajanje. Če hoče biti naša univerza zares znanstvena ustanova, mora znanstveno organizirati svojo »produkcijo« in znanstveno planirati eksport svojih »produktov«.

Tu trčimo na nov sklop vprašanj. Če je namreč znanost res zapustila narod, potem mora to pomeniti, da se je znanost sama bistveno spremenila in ni več iskanje Resnice ter prispevanje v občečloveško zakladnico. Znanost je danes moč, zato je temeljna znanost kibernetika, se pravi vodenje, upravljanje, obvladovanje. Moderna znanstvena revolucija je v tem, da se znanost kot resnica izkaže za moč, upravljanje in obvladovanje. V tem trenutku pa se odpre vprašanje o znanstvenem univerzumu kot takšnem, odpre se načelno in bistveno vprašanje o univerzi. Dokler je bila znanost iskanje Resnice, so se pod eno streho lahko družile kemija in literarna zgodovina, fizika in filozofija, elektrotehnika in etnografija itd. Danes pa je vse bolj očitno, da te skupne strehe ni več, saj namreč ni jasno, kaj naj bi bila npr. zgodovina kot znanost, če pa je znanost vodenje, upravljanje, obvladovanje, moč. Kaj naj bi pomenilo npr. znanstveno upravljanje ali obvladovanje Primoža Trubarja ali slovenske moderne?

Teh vprašanj tu ni mogoče primerno opisati, kljub temu pa je jasno, da se znotraj nekdanjega znanstvenega univerzuma dogaja nekakšna temeljna in temeljita razlika, ki je za nas še toliko bolj pomembna, ker se dotika vseh tako imenovanih nacionalnih in večine humanističnih ved s filozofijo na čelu. Zato je treba reči, da mora univerza danes do kraja premisliti prav to razliko ter se njej primerno tudi reorganizirati, tako da se bodo na novo zasnovele tudi humanistične in nacionalne vede. V svojih tradicionalnih oblikah so že nekaj preteklega. Ta problematika prizadeva predvsem filozofsko fakulteto, ki ji je očitno določena prav posebna naloga, seveda le, če je zmožna odgovoriti klicu časa, sicer bo razpadla — in priznati je treba, da njen položaj v okviru ljubljanske univerze že danes ni več zelo zanesljiv.

Vprašanje ljubljanske univerze se začneja z vprašanjem o moderni znanosti. Veliko znamenj priča, da je naša univerza glede na moderno znanost nezadostna. To je značilno za vso slovensko družbo od znanosti prek kulture do politike. Več je strahu kot pripravljenosti. Kot vihar prihaja nad nas naša določenost v planetarno blodenje, nas pa je strah in če nas bo samo strah, nas bo tudi razgnalo na vse strani.

DR. NIKO PRIJATELJ, docent za matematiko na matematično-fizikalnem oddelku

Nisem »vidni« predstavnik kakega področja univerzitetnega študija, še manj pa strokovnjak za probleme sodobne univerze. Res pa je, da me kot človeka, ki živi z univerzo, ti problemi izživajo k razmišljanju. Zato se ne izmikam odgovoru na vašo anketo, čeprav je na dlani, da to ne more biti izčrpna analiza situacije, podprta s potrebno dokumentacijo, marveč le intuitivna interpretacija osebnih izkušenj in spoznav.

Po nedavno sprejetem zakonu o visokem šolstvu je univerza v Ljubljani obvezna skupnost fakultet. Kdor pozna predzgodovino te ne ravno bleščeče formulacije, ve, da je njeno jedro v sicer malo simpatični besedi »obvezna«. Brž pa naj dodam, da je to eden redkih primerov uporabe te besede, proti kateri nimam namena protestirati. Samo, žal, z njo še ni določena struktura in funkcija, temveč izključno le eksistenca univerze.

Odnos med družbo in univerzo je namreč pri nas zadnja desetletja, če ne že kar od nekdaj, izrazito enosmeren. Ne samo da univerza kot občutljiv družbeni organizem nima domala nobenega vpliva na družbo, marveč kaže tudi naravnost vzorno trpnost nasproti posegom družbe v njene lastne zadeve. Posledice tega vsekakor nedialektičnega odnosa so bile med drugim tudi neprestane, večinoma sporne in nedomišljene spremembe univerzne strukture po želji družbe ali njenih predstavnikov. Te so nesporno dosegle svojo najnižjo točko v polpretekli formulaciji, po kateri je bila univerza le še prostovoljno združenje fakultet, se pravi nič več organizem, ampak zgolj neobvezna reprezentanca.

Če naj torej razumemo, da družba z besedo »obvezna« znova priznava, in upajmo, da nepreklicno, univerzo za nacionalni organizem s specifičnim projektom, potem je zdaj očitno na vrsti univerza. Premagati mora svojo že tradicionalno trpnost in razgrniti pred družbo tak osnutek svoje interne strukture in eksterne funkcionalne povezave, ki bo optimalno ustrezal njenemu projektu, upoštevajoč hkrati vse realne nacionalne možnosti in interese.

Brž ko je projekt jasen, je izdelava takega osnutka le še tehničen problem, katerega razrešitev pri današnjem stanju tehnologije ne zahteva neomejenega časa. Zato kljub vsemu upam, da ga bom dočakal. In če ga bom, potem bom njegovo pravilnost najprej preskusil s temle vprašanjem: ali gre za osnutek ljubljanske ali slovenske univerze?

Še nekaj besed o ravni univerze.

Vsako univerzo predstavljajo njeni učitelji in študentje. Potemtakem se vsaka izjava glede njene ravni nanaša na učitelje in študente. Učitelji določajo raven univerze s svojimi znanstvenimi deli, z višino in živostjo svojih programov in predavanj in ne nazadnje tudi z znanjem

svojih študentov. Študentje pa potrjujejo to raven tako rekoč a posteriori, se pravi, s kasnejšo uspešno realizacijo tistih svojih možnosti, ki so determinirane s predhodnim študijem na univerzi.

Če gledamo torej na vprašanje ravni univerze s te perspektive — in druge, primernejše zares ne vidim — potem je nanj očitno mogoče odgovoriti le z ustrezno kompleksno dokumentacijo, ki upošteva mednarodna merila, hkrati pa seveda tudi duhovne in materialne zmogljivosti družbe, v kateri nam je usojeno živeti. Brez take objektivne analize je vsak odgovor le izraz prepričanja, ki izhaja iz ozkih osebnih izkušenj, interpretiranih v luči splošnih, toda prav tako osebnih pojmovanj in aspiracij. V mojem primeru bi bilo to takole: Ni mi sicer dano verovati, da je Slovincem prisojeno v tem svetu kakršno si bodi posebno poslanstvo, ki bi bilo vsemu človeštvu v korist, nam pa v čast in slavo. Vendar pa tudi ne vidim nobene naravne ovire, ki bi nam onemogočala, da na kateremkoli področju človeške dejavnosti ne bi mogli prizadevno sodelovati in tudi prispevati svojega deleža, seveda v skladu s svojo voljo in močjo. Osebna izkušnja pa mi pove, da so se nekateri učitelji in študentje naše univerze dobro uveljavili in izkazali v svetu, ki je bolj razvit in zahtevnejši od našega. Odtod izhaja moje prepričanje, da raven naše univerze kljub neurejenemu družbenemu statusu nasploh ni slaba. Seveda priznam, da to prepričanje še ni noben dokaz. Zato ostajate še naprej svobodni, da to verjamete ali ne.

SLOVENCİ V JUGOSLAVIJI

Marijan Kramberger

Zadnje čase smo v Sloveniji pričeli pojavu, o katerem si lahko sicer mislimo, kar si hočemo, ne moremo pa ga niti z dobro — niti z zlonamernimi besedami zbrisati s sveta: Slovenci so začeli, in to z očitnim nelagodjem, množičneje razmišljati o sebi kot o narodu, o resnični teži in ceni svoje skupnosti in v zvezi s tem o njeni bodoči usodi.

Večina izvidov, ki so bili postavljeni, je — ob pogoju, da se kaj bistveno ne spremeni — precej črnogledih, in vsak, kdor ima oči in pamet ter ni ujetnik zahteve po poklicnem političkem optimizmu, bo tej najsplošnejši diagnozi najbrž načelno pritrdil. Na prvem razpotju se znajdemo tam, kjer se začne iskanje konkretnih vzrokov in vzrokom ustreznih predlogov za rešitev. Tu se razmišljanje o slovenskem narodu razcepi na številne rokave, od katerih jih je nekaj, recimo univerzalistična skepsa ali pa Blut-und-Boden mistika, za operativno nacionalno misel pravzaprav mrtvih. Vendar bi natančnejša raziskava verjetno še zmeraj odkrila močno izraženo težnjo k soglasnosti okrog temeljne ugotovitve številka dve, namreč, da bo naš narodni glavobol vsekakor v takšni ali drugačni zvezi z mestom in vlogo, ki jo je zgodovina odmerila Slovincem v Socialistični federativni republiki